

ZBORNIK INSTITUTA ZA
ARHEOLOGIJU

SERTA INSTITUTI
ARCHAEOLOGICI

KNJIGA 7
VOLUME

ROMAN AND LATE ANTIQUE LAMPS: PRODUCTION AND DISTRIBUTION, CONTACTS ON THE MEDITERRANEAN

Proceedings of the International Round Table, Zagreb 2nd February 2015

Zagreb, 2017

RIMSKE I KASNOANTIČKE SVJETILJKE. PROIZVODNJA, DISTRIBUCIJE, KONTAKTI NA MEDITERANU

*Zbornik međunarodnog okruglog stola,
Zagreb 2. veljače 2015.*

Zagreb, 2017.

ZBORNİK INSTITUTA ZA ARHEOLOGIJU
SERTA INSTITUTI ARCHAEOLOGICI
KNJIGA / VOLUME 7

IZDAVAČ / PUBLISHER:

Institut za arheologiju

ZA IZDAVAČA / FOR THE PUBLISHER:

Marko Dizdar

UREDNICI / EDITORS:

Goranka Lipovac Vrkljan, Ivana Ožanić Roguljić, Marina Ugarković

IZVRŠNI UREDNICI / DESK EDITORS:

Ivana Ožanić Roguljić, Marina Ugarković

RECENZENTI ZBORNIKA / REVIEWERS OF THE VOLUME:

Igor Borzić, Eleni Schindler Kaudelka

ZNANSTVENI IZDAVAČKI SAVIJET / SCIENTIFIC EDITORIAL BOARD:

Laurent Chrzanovski, Debora Ferreri, Ivana Jadrić Kučan, Susanne Zabehticky Scheffenegger

LEKTURA / LANGUAGE EDITOR:

Centar za obrazovanje odraslih Split, Ivana Ožanić Roguljić

PRIJEVOD / TRANSLATION:

Centar za obrazovanje odraslih Split, Suzana Čule

KOREKTURA / PROOFREADING:

Ana Konestra, Ivana Ožanić Roguljić, Marina Ugarković

OBLIKOVANJE / DESIGN:

Hrvoje Jambrek

RAČUNALNI SLOG / LAYOUT:

Hrvoje Jambrek

TISAK / PRINTED BY

Tiskara Zelina d.d., Sv. I. Zelina

AUTOR FOTOGRAFIJE S NASLOVNICE / COVER PHOTO:

Miroslav Matejčić (ustupio Muzej grada Crikvenice)

Ovaj Zbornik nastao je u sklopu projekta Hrvatske zaklade za znanost (RED, IP-11-2013-3973) čijim je sredstvima sufinanciran.
The Proceedings are published within and financed by the Croatian Science Foundation's project RED, IP-11-2013-3973.

Objavljeni radovi dvostruko su recenzirani i kategorizirani.
All published papers have been double peer-reviewed and categorised.

ISBN 978-953-6064-33-5

SADRŽAJ

GORANKA LIPOVAC VRKLJAN

UVOD

INTRODUCTION

5

MARINA UGARKOVIĆ

LIGHT FROM THE EAST. HELLENISTIC RELIEF LAMPS OF EASTERN
MEDITERRANEAN PROVENANCE IN DALMATIA

*SVJETLOST S ISTOKA. HELENISTIČKE RELJEFNE SVJETILJKE
ISTOČNOMEDITERANSKOG PODRIJETLA U DALMACIJI*

7

DONATO LABATE

MVTINA FECIT. DALLE HERZBLATTLAMPEN ALLE FIRMALAMPEN: NUOVI DATI
SULLA PRODUZIONE DI LUCERNE A MATRICI DAL TERRITORIO DI MODENA

*MVTINA FECIT. OD HERZBLATTLAMPEN DO FIRMALAMPEN: NOVI PODACI O
SVJETILJKAMA PROIZVEDENIMA U KALUPU S PODRUČJA MODENE*

21

MARTIN AUER

NAMES ON LAMPS: DISTRIBUTION/QUANTITY OF FIRMALAMPEN AND
REGIONAL TRADE

*IMENA NA SVJETILJKAMA: DISTRIBUCIJA/KOLIČINA FIRMA SVJETILJKI I
REGIONALNA TRGOVINA*

41

ADNAN BUSULADŽIĆ

THE STATE OF RESEARCH AND THE ARCHAEOLOGICAL CONTEXT OF ROMAN
LAMPS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

*STANJE ISTRAŽENOSTI I ARHEOLOŠKI KONTEKST RIMSKIH SVJETILJKI IZ BOSNE
I HERCEGOVINE*

51

MAJA JANEŽIČ, TADEJA MULH, MIJA ČERNE

ROMAN LAMPS FROM GRAVES IN VRHNIKA (SLOVENIA)

RIMSKE SVJETILJKE IZ GROBOVA U VRHNICI (SLOVENIJA)

57

ZRINKA ŠIMIĆ-KANAET

IZABRANI RELJEFNI MOTIVI NA RIMSKIM SVJETILJKAMA IZ TILURIJA

SELECTED RELIEF MOTIVES ON ROMAN LAMPS FROM TILURIUM

69

VALENTINA MANTOVANI

UN'INEDITA LUCERNA DALLA CASA DELLE BESTIE FERITE, AD AQUILEIA (UD)

*NEOBJAVLJENA SVJETILJKA S LOKALITETA CASA DELLE BESTIE FERITE U AKVILEJI
(UD)*

75

DIANA DOBREVA

NUOVI DATI SULLE LUCERNE TARDOANTICHE DA AQUILEIA: I RINVENIMENTI
DELLA DOMUS C.D. DI TITO MACRO

*NOVI PODACI O KASNOANTIČKIM ULJANICAMA IZ AKVILEJE: NALAZI IZ TZV.
DOMUSA TITA MAKRA*

81

ENRICO CIRELLI

LATE ROMAN LAMPS FROM THE PORT AREA OF CLASSE (RAVENNA)
KASNOANTIČKE SVJETILJKE S PROSTORA LUKE U CLASSE (RAVENNA)

103

MASSIMO BRANDO, ALESSANDRO SEBASTIANI

ENLIGHTENING DIANA UMBRONENSIS. THE LATE ANTIQUE LAMP ASSEMBLAGE
FROM THE SANCTUARY AT SCOGLIETTO (ALBERESE – IT)
*RASVJETLJUJUĆI DIANU UMBRONENSIS. KASNOANTIČKE SVJETILJKE IZ SVETIŠTA
U SCOGLIETTU (ALBERESE – IT)*

119

ANA KONESTRA, IVANA OŽANIĆ ROGULJIĆ

ILLUMINATING THE WAY: LATER ROMAN FACTORY LAMP FROM A GRAVE
CONTEXT IN CRIKVENICA
*OSVJETLJAVAJUĆI PUT: KASNOANTIČKA FIRMA SVJETILJKA IZ GROBA U
CRIKVENICI*

141

Okrugli stol o rimskim svjetiljkama „*Rimske i kasnoantičke svjetiljke. Proizvodnja, distribucije, kontakti na Mediteranu*“ organiziran je u sklopu projekta *Roman Economy in Dalmatia: production, distribution and demand in the light of pottery workshops*, Hrvatske zaklade za znanost (IP-11-2013 -3973, RED).

Unutar raznolikog keramičkog asortimana koji se povezuje s lokalnim/regionalnim proizvodnim središtima priobalja i otočja provincije Dalmacije, uočen je izostanak proizvodnje rimskih uljanica. Stoga se njihove nalaze na lokalitetima istočnoga Jadrana uglavnom smatra uvoznom robom. Razloge orijentacije tržišta na uvoz svjetiljki moguće je sagledati kroz niz aspekata. Je li njihova izrada ovisila o specijaliziranosti radionice, osposobljenosti i umijeću majstora? Ili je moguće tek riječ o još nedovoljno istraženim lokalitetima, nekropolama i naseljima, unutar kojih se pronalazi znatan dio ovog arheološkog materijala.

Zahvaljujući novim tipološkim i kronološkim studijama, rimske svjetiljske s prostora istočnoga Jadrana jasno ukazuju na pripadnost mediteranskom kulturnom krugu i njegovom tržištu. Uz fino stolno posuđe i amfore, od vremena rimske Republike te kroz stoljeća ranoga carstva uvezene su svjetiljke tako indikatori trgovačkih veza prvenstveno s italiskim poluotokom.

Proizvodnju najčešćih tipova ranorimskih uljanica, a posebno onih s pečatom (firma svjetiljke) i danas prate brojne nepoznane, pa je njihova gospodarska uloga također teško razlučiva. Radovima koji su sakupljeni u ovom zborniku pokušalo se sagledati upravo te aspekte, odnosno proizvodnju i distribuciju ovih uporabnih predmeta, i to kroz analizu različitih konteksta u kojima se oni javljaju. U tom segmentu valja posebno izdvojiti jedinu dosad utvrđenu radionicu koja je masovno proizvodila uljanice, onu ustanovljenu u Modeni. Analizirane su, osim toga, i problematike same distribucije uljanica kao i problem njihove provenijencije, koju se dosad, zbog lakoće imitacije, često smatralo vrlo upitnom. Ipak, pojedine su ovdje predstavljene studije pokazale kako postoji regionalizacija tržišta, kako kroz ranu tako i kroz kasnu antiku. Ciljanim analizama pojedinih nalaza, posebno njihovih faktura i ukrasa, predstavljena je i različita funkcija, a ponekad i simbolična vrijednost koju su uljanice imale u rimskom životu i ritualima.

Kroz kasnu antiku uljanice prate istu sudbinu ostale keramičke građe, pa i u kasnijim stoljećima njihova distribucija otkriva pojedinosti o trgovini i gospodarstvu, no sada u puno širem mediteranskom kontekstu. Upravo je nekoliko radova posvećeno promjenama u provenijenciji uvoznih predmeta te problematici njihove imitacije/lokalne proizvodnje, obuhvaćajući tako posljednja stoljeća carstva te rani srednji vijek.

Iako su uljanice dosad bile predmetom brojnih istraživanja i tipoloških analiza, ovim smo Zbornikom htjeli naglasiti njihovu ulogu u trgovini i gospodarstvu uz pojedine slučajeve od posebnog interesa za antičku provinciju Dalmaciju.

Na kraju, zahvaljujemo svim autorima koji su se odazvali i svojim tekstovima u Zborniku doprinijeli novim raspravama o antičkim svjetiljkama s prostora istočnog Jadrana, i šire.

INTRODUCTION

Round table on Roman lamps, *“Roman and Late Roman Lamps. Production, distribution, contacts in the Mediterranean”*, was organized as a part of the project of the Croatian Science Foundation *Roman Economy in Dalmatia: production, distribution and demand in the light of pottery workshops*, (IP-11-2013 -3973, RED).

Within a diverse assortment of ceramics associated with local/regional manufacturing centres on the coast and the islands of the province of Dalmatia, the lack of production of Roman oil lamps was noticed. Therefore, findings of lamps on sites of the eastern Adriatic are generally considered to be imported goods. The reasons for the orientation of the market to the import of lamps can be perceived through a number of aspects. Did their production depend on the specialisation of workshops, competence and skills of the master? Or could it just be a case of yet unexplored sites, cemeteries and settlements, within which a substantial amount of this type of archaeological material could be found.

With the help of new typological and chronological studies, Roman lamps from the area of the eastern Adriatic clearly indicate their affiliation to the Mediterranean cultural circle and its market. Alongside with fine tableware and amphorae, from the times of the Roman Republic and the early centuries of the Empire, imported lamps are also indicators of trade relations, primarily with the Italian peninsula.

The production of the most common types of early Roman oil lamps and particularly those with a stamp (factory lamps) are still shrouded by many uncertainties, so that their economic role is equally difficult to determine. Papers collected in this volume attempt to review these aspects in particular, i.e. the production and distribution of these utilitarian objects through the analysis of different contexts in which they occur. In this segment the only, so far confirmed, workshop with a mass production of oil lamps, the one established in Modena, should be singled out. In addition, the problem of the distribution of oil lamps, as well as the problem of their origin, which was until now often considered questionable because of the ease of imitation, were analyzed. However, some of the presented studies have shown that the regionalization of the market existed during the Early as well as the Late Antiquity. Targeted analysis of individual findings, particularly their fabric and decorations, has been used to present different functions, and sometimes even the symbolic value that the oil lamps had in the Roman life and rituals.

Throughout the Late Antiquity oil lamps shared the same fate with other ceramic material; in the centuries to follow their distribution reveals the details of trade and economy as well, only now in a much wider context of the Mediterranean. Several papers are specifically dealing with the changes in the provenance of imported items and the issue of their imitations/local production, including both the last centuries of the Empire and the Early Middle Ages.

Although oil lamps have already been the subject of numerous studies and typological analysis, the aim of the Proceedings is to emphasize their role in trade and economy highlighting specific cases of particular interest to the ancient province of Dalmatia.

Finally, we would like to thank all the authors who contributed to the Proceedings and to new discussions about antique lamps in the area of the eastern Adriatic, and beyond.

Goranka Lipovac Vrkljan